

Sveriges Jiddischförbund

שוועדן אין יידיש פאר פארבאנד

Remissvar Ett starkt judiskt liv för framtida generationer

Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025 – 2034, SOU 2024:3

Inledning

Betänkandet av utredningen om en nationell strategi för att stärka judiska liv i Sverige, SOU 2024:3 har många förtjänster.

Sveriges Jiddischförbund har inte varit representerad i referensgruppen ämnad att representera den judiska minoriteten. Förbundet har under utredningens gång dock inbjudits till ett par tillfällen för information om utredningens arbete. Genom dessa informationstillfällen har förbundet fått intrycket att utredningen gjort ett gediget arbete.

Detta intryck kvarstår vid läsningen av rapporten. Utredningen berör för judiskt liv viktiga aspekter. Exempel på dessa är att utredningen tar upp frågan om Brith mila och frågan om tillgången till koshermat - frågor som av delar av majoritetssamhället ses som kontroversiella. Utredningen pekar också förtjänstfullt på betydelsen av judisk utbildning, judiska skolors betydelse samt på vikten av att en minoritet har rätt att definiera sig själv.

Däremot är den sammantagna bilden av utredningens behandling av jiddisch en besvikelse, senare i texten klargörs varför. Slutsatsen är dock att de delar av remissen som rör jiddisch tyvärr inte möter de krav på en utredning som skulle kunna utgöra grund för regeringens fortsatta hantering av jiddisch som minoritetsspråk, enligt Europarådets språkstadga.

Europastadgan om minoritetsspråk

Texten visar allt för tydligt att utredaren gått vilse i Europakonventionens stadga om minoritetsspråk å ena sidan och om Europakonventionens stadga om minoritetsfolk å den andra sidan. Dessvärre är de inte den första grupp som missuppfattat dessa konventioner, att det är två olika konventioner, dels den om de nationella minoriteterna, dels den om minoritetsspråken.

1992 beslutades det inom Europarådet om den *Europeiska stadgan om landsdels- och minoritetsspråk*. Den handlar om små språk som har en historisk bakgrund i landet. Språkstadgan nämner över huvud taget inte begreppet "nationella minoriteter".

1995 togs beslutet om *Europarådets ramkonvention till skydd för nationella minoriteter*. Nationella minoriteter kan ha ett/flera egna minoritetsspråk, men det måste inte alltid vara fallet. *De två Europarådskonventionerna tillkom helt fristående från varandra*. Se vidare PM av Lennart Rohdin, Bilaga 1.

År 1999 ratificerade Sverige de båda konventionerna. Lennart Rohdin skriver i sitt PM 2023-02 17: "Sverige har därutöver också erkänt fem minoritetsspråk - i propositionen också betecknade som *historiska minoritetsspråk* - och var och en som anser sig ha en relation till ett eller flera av dem har som *språkbärare* rätt att göra anspråk på sina minoritetsspråkrättigheter. Det omfattar således inte per automatik en bestämd nationell minoritet, även om det ofta är en större eller

Sveriges Jiddischförbund

שוועדן אין יידיש פאר פארבאנד

mindre del av en nationell minoritet som också har en relation till just dessa språk. *Ett minoritetsspråk ägs således inte exklusivt av en viss nationell minoritet.*"

Vad gäller sammanblandningen av språkstadgan och stadgan om minoritetsspråk, hänvisas även till boken "Sveriges nationella minoritetsspråk - Nya språkpolitiska perspektiv", av Sarah Schulman & Tomasso Milani (Studentlitteratur 2023).

I frågor rörande minoritetsspråken ska således berörda myndigheter samråda med företrädare för de som har en relation till språken, *språkbärarna*, och inte per automatik med en viss nationell minoritet. Det är här som utredningen på allvar har "gått vilse".

Språkbärarnas roll

Judisk kultur generellt och jiddisch ska inte vägas mot varandra i minoritetspolitiken. Rätten till ett minoritetsspråk ligger bara hos de som har en relation till språket. Det gäller följaktligen att hålla tungan rätt i mun när man talar om vad som behöver göras för nationella minoriteter och vad som behöver göras för minoritetsspråken och för vem. Tyvärr är det tydligt i utredningens skrivningar om jiddisch att den missuppfattat vad Europakonventionens språkstadga säger.

Det finns tydliga exempel på detta. Exempelvis:

Utredningen hävdar att det finns få jiddischtalare inom den judiska minoriteten och att jiddisch inte bör ses som ett vardagsspråk utan som en "kulturbärare". Man kan ju undra hur en motsvarande utredning om romani chib eller samiska skulle beskriva motsvarande situation? Få av den romska minoriteten talar romani chib, än mindre som vardagsspråk, detsamma gäller inom den samiska minoriteten där man gör stora ansträngningar för att revitalisera språket. Men skulle "kulturbärare" användas som benämningen på dessa språk i stället för minoritetsspråk? Att språk är en viktig kulturbärare är en självklarhet för alla nationaliteter, inte bara för minoriteter.

Utredningen skriver: "Det offentliga insatser inom ramen för minoritetspolitiken har ofta ett för stort fokus på språket som inte blir relevant för den judiska minoriteten. Bakgrunden är att jiddisch för många judar huvudsakligen har en funktion som kulturbärare, snarare än ett vardagsspråk. Därför överensstämmer inte insatserna till fullo med det behov som finns hos den judiska minoriteten."

Här finns hos utredaren över huvud taget inte insikten om att det är språkbärarna som ska vara föremål för det allmänna insatser för revitalisering, inte "alla" som ingår i den judiska minoriteten i Sverige.

Utredningen hänvisar, under avsnittet 5.6 *Fokusområde: Jiddisch*, till språkstadgan och man sammanblandar ramkonventionen om minoriteters rättigheter med språkstadgan. Man skriver: "Den relaterar till åtagande i språkstadgan om att tillhandahålla undervisning i och studier av minoritetsspråk. Den relaterar också till åtagandet att vid fastläggande av politiken för minoritetsspråk ta hänsyn till behov och önskemål som uttrycks av de grupper som använder språken." Det är anmärkningsvärt att utredaren inte märker sin sammanblandning och att den inte noterar uttrycket "de grupper som använder språken" som en indikation på att de är vilse!

Jiddisch i Sverige idag

Sveriges Jiddischförbund

שוועדן אין יידיש פאר פארבאנד

Av någon anledning har utredningen avstått från att beskriva de omfattande aktiviteter som sedan flera år pågår inom den svenska jiddisch-världen. Sveriges Jiddischförbund nämns visserligen och man nämner kortfattat att förbundet representerar sex olika föreningar som arbetar med och för jiddisch.

Under avsnitten 3.1 – 3.6 *Judiskt liv i Sverige idag*, nämns över huvud taget inte något om den jiddisch-kultur som produceras i vårt land, t.ex. nämns inte de förlag som publicerar böcker och tidskrifter på jiddisch, teater som spelas på jiddisch (under 2023 t o m på Dramaten!), musik och sång som produceras och framförs på jiddisch, pedagogiska material för barn som produceras, etc etc. Inte heller beskrivs det intresse som idag finns inom de judiska skolorna för att öka jiddischinslag i undervisningen. Begreppet jiddisch finns endast marginellt med i den delen av kapitel 3 som beskriver Judisk kultur i Sverige idag.

Jiddisch tas upp under avsnittet 3.7 och där ägnas ett stycke åt att förklara att jiddisch inte är ett vardagsspråk utan en "kulturbärare". Man skriver: "För många judar är kopplingen till jiddisch snarare dels emotionell, dels kulturell. För dem fungerar språket inte som ett vardagsspråk. Framför allt anses jiddisch viktigt för sin roll som kulturbärare och kulturarv. Jiddisch är också något som många förknippar med musik, film, teater." Utredaren missar att språket enligt Europakonventionens stadga betraktas som ett historiskt minoritetsspråk i Sverige. Utredningens beskrivning av språket kan i det närmaste liknas vid en beskrivning av ett museiföremål. Utredningen har inte förstått att det inte är väsentligt vad "många judar" tänker om språket, att det är språkbärarna som är den centrala gruppen när det gäller jiddisch som minoritetsspråk.

Återigen: Självklart är jiddisch, som alla språk, en viktig kulturbärare, det är inget unikt för detta språk. Vilket språk i världen för inte med sig en hel värld av minnen, attityder, normer och värderingar? Det är ju detta som är skönheten med alla språk, varje språk öppnar en hel värld för sig. För övrigt är det definitivt så att samtliga fem minoritetsspråk i första hand är kulturbärare. Annars hade de inte kvalat in som minoritetsspråk enligt Språkstadgan. Det är just för att språken talas av få och är en del av vårt europeiska (svenska) kulturarv och att de löper risk att gå förlorade som de definieras som minoritetsspråk enligt Språkstadgan.

Att främja jiddisch

Under avsnittet 5.6.1, *Viktigt att främja jiddisch i Sverige*, tar utredaren upp satsningar från det allmänna, Språkcentrum inom Isof och satsningar inom Kungliga biblioteket. Utredningen skriver att Isofs språkcentrum "är under utveckling". Dock saknas en beskrivning av verksamheten som pågått under snart tre år. Trots att det inte finns någon beskrivning av hur långt verksamheten vid språkcentrum för jiddisch har utvecklats eller något om vilka mål som verksamheten har – eller borde ha - hävdar utredningen att dess uppdrag bör permanentas. Det är anmärkningsvärt att utredningen inte kontaktat språkbärare för att ta närmare reda på vilka förutsättningar som dessa betraktar som väsentliga inför en permanentning av verksamheten.

Sveriges Jiddischförbund vill inte hävda att idén med ett språkcentrum är fel. Däremot vill vi understryka att verksamhet för revitaliering av jiddisch inte kan ske enbart genom statens försorg. Jiddisch i Sverige, och överallt, har alltid präglats av en gräsrotstradition. Tidningar har getts ut, man har producerat poesi på jiddisch, författare har skrivit på jiddisch, bokförlag har publicerat på jiddisch, teater har spelats på jiddisch, bokcirkel har etablerats etc etc. Den

Sveriges Jiddischförbund

שוועדן אין יידיש פאר פארבאנד

traditionen har ännu inte brutits i Sverige, den pågår i högsta grad. Det är förvånansvärt att utredningen inte nämner allt detta och inte poängterar att dessa gräsrotsaktiviteter är en nödvändig förutsättning för en framgångsrik revitalisering av språket.

Sveriges Jiddischförbund ser därför med stor oro på det faktum att ett statligt organ förslås ges permanent finansiellt stöd medan systemet med kortvariga projektstöd fortsätter att gälla för de jiddischaktivister som ser till att det händer något på jiddisch "på marken". Sådana aktiviteter pågår inte bara i Stockholm utan i högsta grad även i Malmö, Lund, Göteborg och Borås – något som verkar ha förbigått utredningen.

Vidare ser vi med förvåning att utredaren inte nämner något i avsnittet 5.6.1, "Viktigt att främja jiddisch i Sverige", om frågan om förvaltningsområden som vissa kommuner utgör för tre av de nationella historiska språken. Inom ett kommunalt sk förvaltningsområde avsätts betydliga resurser för det minoritetsspråk som berörs. Den judiska minoriteten är inte geografiskt bunden till vissa kommuner. Systemet med förvaltningsområden för vissa minoritetsspråk orsakar en avsevärd snedfördelning av resurser som de icke-territoriella minoritetsspråken, jiddisch och romani chib, inte kompenseras för. Utredarens förslag gällande pilotkommuner innehåller inget som tyder på utredarens kännedom om problematiken.

I en artikel i Judisk Krönika (no 2/24) skriver Sarah Schulman (författare och förläggare för barnlitteratur på jiddisch) och Tommaso Milani (professor i tillämpad språkvetenskap) om utredningens brist på insikt i behovet att rikta intresset mot språkbärarna när man diskuterar jiddisch som minoritetsspråk. De skriver "Är du också jiddischtalare? Då är statens utredning om en nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige inte för dig."

Avsnitt 4.3, om judisk kultur – var är jiddischen?

Under avsnitt 4.3. *Judisk kultur*, nämns inte jiddisch och jiddisch-kultur som del av svensk-judiskt kulturarv. I samma kapitel har utredningen ett avsnitt som heter 4.5.2, om Utvecklingsbehov när det gäller högre utbildning och forskning i judiska studier. Sveriges Jiddischförbund sätter stort värde på att utredningen pekar på betydelsen av akademiska studier i olika judiska ämnen samt betydelsen av att inrätta en professur i judiska studier. I det sammanhanget när man talar om utbildning i judisk kultur, judisk historia, judisk religion etc. borde det varit en självklarhet för utredningen att framhäva vikten av att studera jiddisch för den som vill få en djupare förståelse för ashkenasisk judisk kultur och historia. I just det sammanhanget är jiddisch en minst sagt central kulturbärare.

Det är bra att utredningen pekar på vikten av det uppdrag som finns hos Lunds universitet gällande utbildning i jiddisch. Möjligheterna att studera jiddisch vid Lunds universitet har gynnat många studenter som intresserat sig för jiddisch och som idag gör viktiga insatser inom språkrevitaliserande aktiviteter. Flera idag aktiva, drivande och framgångsrika jiddischister i Sverige, har fått sin grundutbildning i jiddisch just här. Utbildningen av lärare i jiddisch vid samma lärosäte har en signifikant betydelse för möjligheten att stärka undervisning i jiddisch till det ökande antalet elever som efterlyser sådan undervisning.

Utredningen skriver "Den renässans som kan skönjas för jiddisch i Sverige är dels en del av en internationell utveckling mot större intresse för språket, både bland judar och icke-judar, dels en följd av de satsningar som gjorts genom Sveriges politik för nationella minoritetsspråk". Det är

Sveriges Jiddischförbund

שוועדן אין יידיש פאר פארבאנד

förvånansvärt att utredningen i sammanhanget inte uppmärksammar de individer, förlag och föreningar i vårt land som representerar ett enormt gräsrotsengagemang för jiddisch.

I den del av utredningen där man försöker beskriva en målsättning som berör jiddisch är rekommendationerna svävande och det stora behov av mer långsiktiga verksamhetsstöd som jiddisch gräsrotsorganisationer efterfrågar nämns över huvud taget inte. Det akuta behovet av modersmåls lärare nämns endast kortfattat. I det ekonomiska förslaget saknas helt förslag gällande jiddisch. Om man på allvar ämnar ge stöd till främjande av jiddisch och jiddischkultur i Sverige borde man se till att i så stor utsträckning som möjligt ta vara på de system som redan är på plats. Sveriges Jiddischförbund saknar utredarens förslag om en översyn av dagens bidragssystem till alla som på gräsrotsnivå verkar för jiddisch, ett system som f n bygger på kortsiktighet och som är helt projektbaserat.

Synlighet i media

I kapitel 4 tar utredningen upp vikten av att majoritetssamhället delges information och kunskap om de nationella minoriteterna. Det är bra att detta tas upp. Vi saknar dock en skrivning om medias roll när det gäller att sprida kunskap om de nationella minoriteterna och dessas roll och plats i Sveriges historia. Utredningen borde även ha poängterat att också i kommuner och regioner där det inte finns representanter för en viss minoritet bör man lära om dessa minoriteter då de utgör en del av vårt lands historia.

Under tidigare sändningstillstånd för SVT och SR har riktlinjer för jiddisch varit starkt förbisett, för att inte säga diskriminerande. Vi har dock med tillfredsställelse noterat tendenser till att aktörerna verkar inse detta och att det görs försök att korrigera underrepresentationen av jiddisch och information om jiddisch.

Synpunkter på delar av utredningen som inte direkt berör jiddisch

Exotisering och majoritetssamhällets måttstockar

Sveriges jiddischförbund uppskattar att utredningen pekar på problemet med att majoritetssamhällets normer mer eller mindre okritiskt utgör måttstockar när man betraktar judiskt liv, livsmönster och traditioner. Det kan lätt leda till en exotisering eller bedömningen att en viss aktivitet tyder på stark religiositet.

4.2.1 Oro för möjlighet till kosherhållning

Utredningen tar upp frågan om möjligheten att hålla ett kosher hushåll, vilket för många judar är en central del av vardagslivet. Det är utmärkt att frågan tas upp. Emellertid saknar vi en tydlig uppmaning från utredningen till regeringen att ta ett helhetsgrepp på frågan om kashrut (kosherhållning), att se på frågan från ett perspektiv om religionsfrihet och om majoritetssamhällets normer gällande slakt och jakt etc. påverkar attityden till kosher slakt och import av kosher kött. Utredningen nämner att den ursprungliga lagstiftningen kring kosher slakt i Sverige fattades av Sveriges riksdag på 1930-talet och hur riksdagsdebatten den gången "stod under inflytande av tyska lagar". Utredningen klargör inte att debatten i riksdagen var starkt färgad av antisemitiska åsikter. Utredningen skriver beträffande lagen som fattades 1937: "Det uppfattas av många i den judiska minoriteten som problematiskt..." Detta är förvånansvärt vagt. Sveriges Jiddischförbund skulle uppskattat ett tydligare ställningstagande från utredarens sida. Vi är väl medvetna om att utredningen inte kan föreslå konkreta lagändringar. Men här skulle det

Sveriges Jiddischförbund

שוועדן אין יידיש פאר פארבאנד

definitivt funnits utrymme att föreslå en översyn av lagen om dels kosher slakt, dels regleringarna av import av kosher kött.

4.2.2 Oro för att Brit milah inte ska tillåtas framöver

Det är utmärkt att utredningen skriver om oron för att Brit milah ska förbjudas i framtiden. Den publika debatten blossar då och då upp och judar som låter omskära förhuden på en vecka gamla söner framställs i olika ordalag på ett sätt som gör att sedvänjan uppfattas som barbarisk. Inom judisk tradition får bara en speciellt utbildad, s k mohel, utföra ingreppet. Det är ytterst sällsynt med komplikationer i samband med omskärelsen. Allt fler judiska föräldrar i Sverige drar sig för att tillämpa Brit milah, trots att traditionen ses som en essentiell del av judiskt liv. Synen på denna typ av omskärelse präglas i Sverige av attityden att judiska föräldrar låter en ålderdomlig sedvänja gå före barnets bästa. Majoritetssamhället vill skydda barnet från sina föräldrar. Detta oavsett att sedvänjan praktiseras i stora delar av världen, i länder vars sjukvårdsnormer är väl jämförbara med Sveriges. Det är uppenbart att majoritetssamhällets uppfattningar är baserade på fördomar och negativa bilder av judar. Utredningen borde haft modet att markera detta.

Sammanfattning

Sveriges Jiddischförbund ger även synpunkter på några områden som inte gäller jiddisch. Förbundet skulle uppskattat ett tydligare ställningstagande från utredningen gällande kosherslakt och import av kosher mat. Väl medvetna om att utredningen inte kan föreslå konkreta lagändringar menar förbundet att det definitivt funnits utrymme att föreslå en översyn av lagen om dels kosher slakt, dels regleringarna av import av kosher kött.

Gällande Brit milah anser Sveriges Jiddischförbund att utredningen tydligare borde ha markerat att majoritetssamhället uttrycker en ambition att skydda det judiska barnet från sina föräldrar. Det är uppenbart att majoritetssamhällets uppfattningar baseras på fördomar och negativa bilder av judar. Utredningen borde haft modet att uttrycka detta.

Sveriges Jiddischförbund har fokuserat på utredningens rapport gällande jiddisch. Utredningen har uppenbarligen gått vilse i Europakonventionens stadga om minoritetsspråk å ena sidan och om Europakonventionens stadga om minoritetsfolk å den andra sidan. Utredningen har behandlat jiddisch som om det handlar om de nationella minoriteterna och "deras" språk. Den har inte förstått att det rör sig om två olika konventioner, dels om den de nationella minoriteterna, dels den om minoritetsspråken.

Utredningen beskriver vid flera tillfällen jiddisch som ett kulturarvsspråk, uppenbarligen i syfte att förringa dess betydelse. Utredaren har missat att det definitivt är så att samtliga fem minoritetsspråk i första hand är kulturbärare. Annars hade de inte kvalat in som minoritetsspråk enligt Språkstadgan. Det är just för att språken talas av få och är en del av vårt europeiska (svenska) kulturarv och att de löper risk att gå förlorade som de definieras som minoritetsspråk enligt Språkstadgan.

Den sammantagna bilden av utredningens behandling av jiddisch är en besvikelse. Slutsatsen är att de delar av remissen som rör jiddisch inte möter de krav som en gedigen utredning av detta

Sveriges Jiddischförbund

שוועדן אין יידיש פאר פארבאנד

format behöver för att kunna ligga till grund för regeringens fortsatta hantering av jiddisch enligt Europarådets språkstadga.

För Sveriges Jiddischförbund, takorganisation för:

Jiddischsällskapet i Stockholm

Föreningen Jiddischkultur i Göteborg

Judiska Kulturföreningen 1945 i Malmö

Judiska Föreningen Borås

Stockholm Jiddische Teateramator'n

Stockholms Jiddischkör

Eva Fried

ordförande

Det handlar inte om de nationella minoriteterna och ”deras” språk!

(Version 2023-02-17)

Tyvärr är förutsättningarna för den nationella minoritetspolitiken fortfarande så obekanta, att man tar för givet att det är på ett visst sätt just för att okunskapen är så stor. Det gäller av och till även i Regeringskansliet. När man byter medarbetare hos myndigheter förutsätts de nya känna till grunderna från början, fast så oftast inte är fallet. Detta går att se i hur t.o.m. regeringsbeslut rörande den nationella minoritetspolitiken ibland är formulerade.

Det finns inte minst en utbredd uppfattning att minoritetspolitiken handlar om de nationella minoriteterna och ”deras” språk. Men, så är inte på något sätt fallet. Den handlar dels om de nationella minoriteterna, dels om minoritetsspråken. Och, det handlar om två sinsemellan fristående företeelser.

Hur gick det till?

Redan under 80-talets första hälft påbörjades ett arbete i Europarådet mot bakgrund av en oro för att små historiska språk som talas av en minoritet i landet skulle dö ut. Det sågs som ett hot mot Europas kulturarv. Inte minst Finland, där Svenska Folkpartiet var företrädare i regeringen, var pådrivande. Och minoritet i detta sammanhang avsåg inte en viss (nationell) minoritet, utan en minoritet i betydelsen färre än flertalet, dvs ett fåtal. Detta arbete ledde 1992 fram till den *Europeiska stadgan om landsdels- och minoritetsspråk*. Den handlar om små språk som har en historisk bakgrund i landet. Språkstadgan nämner över huvud taget inte begreppet ”nationella minoriteter”.

Sedan kom murens fall 1989, Sovjetunionens upplösning och krigen på Balkan. Minoriteter inom länder och på båda sidor statsgränser – inte minst romer - kom att utsättas för omfattande övergrepp och våld. Det föranledde Europas stats- och regeringschefer att 1993 inom ramen för OSSE:s Köpenhamnsdokument från 1990 ge Europarådet i uppdrag att ta fram instrument till skydd för nationella (dvs med historisk bakgrund i landet) minoriteter. 1995 var *Europarådets ramkonvention till skydd för nationella minoriteter* färdig. Nationella minoriteter kan ha ett/flera egna minoritetsspråk, men det måste inte alltid vara fallet.

De två Europarådskonventionerna tillkom således helt fristående från varandra, i helt olika tidsmässiga sammanhang och av helt olika orsaker. De har inte heller i sig som konventioner någon direkt koppling till varandra.

Att Sverige 1999 ratificerade de båda konventionerna vid samma tillfälle och i samma sammanhang betyder inte att de är avhängiga varandra. Det berodde främst på att Sverige var väldigt sent att ratificera dessa – som således båda fanns sedan flera år - jämfört med de flesta andra medlemsstater i Europarådet, men säkert också på att okunnigheten om vad minoritetspolitik är var så utbredd också på samhällets högsta nivåer. I efterhand kan det säkert ses som ett pedagogiskt misstag att det skedde samtidigt. Ett misstag som fortfarande får betydande genomslag, då det alldeles för ofta uppfattas som att det handlar om de fem nationella minoriteterna och ”deras” språk.

I de flesta fall har övriga medlemsstater i Europarådet tvärtom ratificerat dessa två konventioner vid tidsmässigt olika tillfällen, först språkstadgan och sedan ramkonventionen, just eftersom de inte tillkommit samtidigt. I några fall har en stat bara ratificerat den ena av dessa konventioner. Och det är regel och inte undantag, att de stater som ratificerat båda har erkänt olika antal minoriteter respektive minoritetsspråk.

Sverige är undantaget som erkänt fem av vardera. Men, därav i kombination med den stora okunskapen om dessa frågor den felaktiga slutsatsen, att Sverige erkänt fem nationella minoriteter och "deras" minoritetsspråk. Den kopplingen finns inte heller i regeringens proposition (Prop. 1988/99:143).

Och i Sverige?

Att Sverige över huvud taget fick en nationell minoritetspolitik beror till stor del på det tryck som från mitten av 1980-talet sattes från Finland på Sverige att stärka den finsktalande gruppens förhållanden i Sverige. Sverige hörde till de länder som inom Europarådets arbete med språkstadgan bromsade detta. "I Sverige talar vi svenska!"

Den stora invandringen från Finland till Sverige från 1960-talet sammanföll med *Hemspråksreformen* från 1969. Den gjorde att finsktalande barn i Sverige fick stöd för det finska språket i skolan. Hemspråkslärare i finska utbildades och vi fick "finska klasser" i ett antal kommuner med stor finsktalande invandring.

I takt med att den kommunala ekonomin stramades åt under senare delen av 80-talet och inte minst efter kommunaliseringen av skolan i slutet av 80-talet, skars undervisningen i finska successivt ned rejält i landets skolor. Det föranledde Finlands president att på högsta nivå återkommande trycka på för att stärka finskans ställning i Sverige.

1993 tillsatte utbildningsminister Per Unckel en arbetsgrupp "för stärkande av det finska språkets ställning i Sverige", som 1994 lämnade rapporten "*Finska i Sverige – ett inhemskt språk*" (Ds 1994:97). Regeringen gick vidare med en skrivelse (Skr. 1994/95:1) till riksdagen.

Som skäl angavs: "Mot bakgrund av den ställning det finska språket har haft i Sverige under mycket lång tid är finskan en del av vårt kulturarv." Det konstaterades därför att: "Finskan är ett inhemskt språk i Sverige." Regeringen skrev vidare att "Det finska språket har alltså en särställning i Sverige."

I skrivelsen konstaterade regeringen också om den nyss färdiga språkstadgan att: "Regeringen har därför för avsikt att tillsätta en parlamentarisk beredning med uppgift att bedöma om, och i så fall på vilket sätt, som Sverige bör ansluta sig till Europarådskonventionen om regional- och minoritetsspråk."

Beslutet 1999 om att ratificera Europarådskonventionerna föregicks av två olika utredningar. I maj 1995 tillsattes den av regeringen aviserade utredningen för att pröva om Sverige skulle ratificera språkstadgan. Senare under 1995 var ramkonventionen klar. I oktober 1996 beslutade då regeringen om direktiv att också utreda en eventuell ratificering av denna. *Minoritetsspråkskommitténs* (min kursiv.) båda betänkanden (SOU 1997:192 om språkstadgan och SOU 1997:193 om ramkonventionen) förelåg i slutet av 1997.

Och, betänkandet om språkstadgan föreslog att 3 (!!!) minoritetsspråk skulle erkännas i Sverige – finska, romani chib och samiska – varken jiddisch eller meänkieli. Betänkandet om ramkonventionen föreslog att 5 (!!!) nationella minoriteter skulle erkännas – judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar. Således olika antal som i flera andra Europarådsstater.

Och det skulle också ha kunnat vara tvärtom. Utredningarna skulle t.ex. ha kunnat komma fram till att finska skulle erkännas som minoritetsspråk i Sverige, men att sverigefinnar inte är en nationell minoritet i Sverige. Just för att det inte finns någon automatisk koppling mellan minoritet och språk. Finska skulle ha kunnat ses som ett historiskt språk i Sverige, medan sverigefinnar till allra största delen är nutida invandrare. Det blev dock inte så, vilket var bra.

Sverige hade dessutom, liksom några andra medlemsstater i Europarådet, kunnat välja att endast ratificera språkstadgan. När direktiven skrevs till minoritetsspråkskommittén angående språkstadgan, fanns ju ännu inte ramkonventionen. Då hade Sverige haft erkända minoritetsspråk men inga erkända nationella minoriteter.

Minoritetsspråken

Sverige har således erkänt fem nationella minoriteter, och varje individ som anser sig tillhöra en eller flera av dem har rätt att göra det. Det bygger på principen om självidentifikation.

Sverige har därutöver också erkänt fem minoritetsspråk - i propositionen också betecknade som *historiska minoritetsspråk* - och var och en som anser sig ha en relation till ett eller flera av dem har som *språkbärare* rätt att göra anspråk på sina minoritetsspråksrättigheter. Det omfattar således inte per automatik en bestämd nationell minoritet, även om det ofta är en större eller mindre del av en nationell minoritet som också anser sig ha en relation till just dessa språk. *Ett minoritetsspråk ägs således inte exklusivt av en viss nationell minoritet.*

Språkstadgan talar som ovan nämnts inte om *nationella minoritetsspråk* utan om *minoritetsspråk* och därför inte heller om vem som talar språket i fråga mer än att det inte ska vara ett språk talat av majoriteten i landet.

Finska romer har ofta finska som "sitt" språk och har därför samma rättigheter vad gäller det finska språket som andra finsktalande. Samer i norra Tornedalen, som har meänkieli och inte samiska som "sitt" språk, har samma rätt till meänkieli som tornedalingar, kväner och lantalaiset. Och rätten till jiddisch, som långt ifrån alla judar i Sverige anser sig ha en relation till, har bara de som anser sig ha en relation till språket och därför inte alls alla judar.

I frågor rörande minoritetsspråken ska således berörda myndigheter samråda med företrädare för de som har en relation till språken och inte per automatik med en viss nationell minoritet. Den nationella minoritetspolitikens "förvaltningsområden" avser språken och inte minoriteterna. Alldeles för ofta utelämnas dock runt om i vårt samhälle finska romer i samråd om det finska språket, och lika ofta samråder man med den judiska minoriteten om jiddisch.

När jiddisch efter stor strid till slut erkändes som minoritetsspråk 1999, så var det då inte minst efter starka påtryckningar från Judiska Centralrådet. Senare har nya ledningar för Centralrådet hävdats att andra delar av den judiska kulturen liksom säkerheten för judar i Sverige utgör större behov för den judiska minoriteten än jiddisch. Men, behoven för jiddisch har faktiskt bara de som har en relation till språket talar om. Judisk kultur generellt och jiddisch ska inte vägas mot varandra i minoritetspolitiken.

Det har faktiskt förekommit att företrädare för Centralrådet hävdats att jiddisch inte borde vara minoritetsspråk. Men, det har de lika lite talar om, som om en del tornedalingar skulle hävda att meänkieli inte borde vara minoritetsspråk. Och de finns också.

Rätten till ett minoritetsspråk ligger således bara hos de som har en relation till språket. Det gäller följaktligen att hålla tungan rätt i mun när man talar om vad som behöver göras för nationella minoriteter och vad som behöver göras för minoritetsspråken och för vem.

Hur många minoritetsspråk?

När Riksdagen 1999 erkände fem minoritetsspråk i Sverige – finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska – så erkändes också språkens olika varieteter. 1999 var man på officiellt håll klar över att det finns varieteter inom både romani chib och samiska.

När minoritetspolitiken tio år senare reformerades konstaterades (Prop. 2008/09:157) att kunskapen sedan dess ökat, och att det även finns varieteter inom meänkieli. I språklagen (2009:600) liksom i minoritetslagen (2009:728) talas det endast om fem minoritetsspråk i singular.

Med riksdagens beslut 2009 (prop. 2008/09:157) inrättades också ett språkcentrum för det samiska språket. Centret placerades geografiskt i Östersund och Tärnaby. Beslutet byggde på utredningen *Att återta mitt språk* (SOU 2006:19) som gjordes om utsattheten främst för den sydsamiska varieteterna, men språkcentret var inte avsett endast för sydsamiska utan för de olika varieteterna av det samiska språket.

Trots detta väckte beslutet kritik från företrädare för de nordsamiska och de lulesamiska varieteterna – inte så många men väsentligt fler än för den sydsamiska - vilka ville ha ”egna” språkcentra. Inom minoritetspolitiken spelar status ofta en viktig roll mot bakgrund av minoriteters traditionella utsatthet.

I strävan att vinna ökad status för de olika samiska varieteterna och därmed också gehör för att inrätta språkcentrum även i det nordsamiska och det lulesamiska området, började man från Sametinget tala om *fem samiska språk* och inte fem varieteter av det samiska språket.

Det är förvisso så att gränserna mellan språk, varieteter och dialekter är flytande. Inte sällan definieras de utifrån politiska statsgränser. Det står givetvis också Sametinget fritt att verka opinionsbildande för att tala om fem samiska språk i Sverige. Men, rent språkvetenskapligt finns det i så fall lika goda skäl att tala om flera romska språk och flera meänkieli-språk.

Skillnaden ligger nog främst i att företrädarna för romska och meänkieli till skillnad från samiska företrädare inte har en statligt finansierad myndighet med resurser, som kan driva deras intressen. Detta har också visat sig vara framgångsrikt för de samiska varieteterna, då det nu inrättats ytterligare två språkcentra för det samiska språket, när de fyra övriga minoritetsspråken äntligen får ett vardera – på två geografiska platser för meänkieli. Liksom att man även fått i dessa frågor oinsatta myndighetsföreträdare att börja uttrycka sig i tal och skrift om *de (5) samiska språken*.

Samer erkändes redan 1977 som *urbefolkning* i Sverige, men den svenska staten har haft väldigt svårt att bestämma sig för vad detta skulle kunna innebära. När riksdagen 1999 (prop. 1998/99:143) uttalade att judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar utgör Sveriges nationella minoriteter, så gjordes det dock på helt jämbördig basis utan inbördes rangordning.

Att samer 1999 erkändes som nationell minoritet motiverades inte med deras status som urfolk. Det föreligger således ingen grund för att inom den nationella minoritetspolitiken positivt särbehandla samer eller det samiska språket framför övriga nationella minoriteter eller minoritetsspråk. Det kan möjligen ske inom ramen för urfolkspolitiken – om nu Sverige hade haft någon. Och inte som kompensation för att Sverige inte har någon nationell urfolkspolitik.

I alla händelser har Sverige endast erkänt fem minoritetsspråk i singular, vilket också är stadfäst i såväl språklagen (2009:600) som i minoritetslagen (2009:728). Det finns t.ex. endast ett förvaltningsområde för *det samiska språket*.

Lennart Rohdin